Mariano Gonzáles Clavero, Carmelo Gonzáles Clavero, *Atlas ilustrado de la II República española*, Susaeta Ediciones, Madrid 2009, ss. 248

Nakładem wydawnictwa Susaeta Ediciones ukazał się niedawno ilustrowany album poświęcony historii II Republiki Hiszpańskiej[1]. Jest to praca o tyle istotna dla polskiego czytelnika, że przedstawia owe interesujące ośmiolecie w dziejach Hiszpanii z perspektywy samych Hiszpanów. Należy bowiem pamiętać, że Polacy lubią wyolbrzymiać swoją rolę w wielu międzynarodowych wydarzeniach, takich jak chociażby udział w Brygadach Międzynarodowych w wojnie domowej w Hiszpanii. Dlatego tym razem mamy okazję spojrzeć na ten konflikt z perspektywy zachodnioeuropejskiej historiografii, inaczej rozkładającej interesujące nas akcenty historyczne. W tym miejscu warto wspomnieć, że nasza rodzima historiografia miała zasadniczo dwa etapy narracji iberyjskiego konfliktu. Pierwsza narracja, „komunistyczna", w zrozumiały dla siebie sposób dążyła do dychotomicznego ujęcia dziejów II Republiki (w tym samej wojny) przez pryzmat tych „złych" i tych „dobrych". „Złymi" byli rzecz jasna faszyści z Fransisco Franco na czele, którym próbowali się przeciwstawić „dobrzy", czyli republikanie o lewicowym rodowodzie. Generał Karol Świerczewski, jeden z bohaterskich symboli PRL, praktycznie zawsze pojawiał się w opracowaniach na ten temat, jako obrońca demokracji i bojownik o socjalizm, z polskim rodowodem. Wyolbrzymiano też znaczenie tzw. Dąbrowszczaków, czyli polskiego oddziału ochotników walczących o wolność i socjalizm[2]. Często pojawiały się w owej historiografii aluzje co do profrankistowskiego nastawienia samej sanacji, zaś prorobotniczego (domyślnie: prokomunistycznego) polskich robotników w kraju, którzy swymi strajkami opóźniali dostawy broni na front[3]. Rok 1989 przyniósł zasadniczą zmianę w tejże kwestii, w postaci narracji bardziej zobiektywizowanej. Wreszcie można było szerzej wspominać o zbrodniach oddziałów republikańskich oraz dwuznacznej roli ZSRR w hiszpańskim konflikcie. Niestety rok ten nie przyniósł wyzbycia się swoistej megalomanii narodowej przez niektórych historyków (m.in. autorów podręczników do szkół średnich), wciąż wyolbrzymiających polskie akcenty wojny 1936-1939. Właśnie takich faktów próżno szukać w rekomendowanej monografii, gdyż gen. Walter oraz Dąbrowszczacy

[1] Warto dodać, że wydawnictwo to specjalizuje się w wydawaniu tematycznych syntez w formie albumów książkowych. Por. A. Fierro Novo, *Atlas ilustrado del cine español*, Madrid 2009; F. Crosby, *Atlas ilustrado de bombarderos. Guia completa ilustrada de la A a la Z*, Madrid 2009.

[2] Zob. m.in. *Ochotnicy wolności. Księga wspomnień Dąbrowszczaków*, zebr., oprac. i wstęp Z. Szleyen, Warszawa 1957.

[3] Zob. m.in. M. Bron, E. Kozłowski, M. Techniczek, *Wojna hiszpańska 1936-1939*, Warszawa 1964.

niezwykle rzadko, czyli proporcjonalnie do ich znaczenia, przewijają się przez kartki recenzowanego opracowania, ginąc w masie innych narodów współtworzących Brygady Międzynarodowe.

Opracowanie dzieli się na cztery zasadnicze części oddzielone od siebie chronologicznie.

Rozdział pierwszy dotyczy powstania i początków Republiki Hiszpańskiej. Aby lepiej naświetlić nam sytuację w Hiszpanii, autorzy cofają się w nim aż do dziejów dziewiętnastowiecznej I Republiki Hiszpańskiej. Dowiadujemy się z niego o ówczesnej scenie politycznej, początkach nowoczesnego separatyzmu katalońskiego i baskijskiego oraz o restytucji monarchii na przełomie wieków. Istotnym kontekstem jest omówienie wypraw zbrojnych przeciwko tzw. Rifowi w hiszpańskim Maroku.

Drugi rozdział omawia rządy republikańskie. Datą rozpoczynającą ten etap w historii Hiszpanii są wybory z kwietnia 1931 r., w wyniku których centro-lewicowa większość parlamentarna wkrótce uchwaliła nową konstytucję. Oprócz konstrukcji samej Ustawy Zasadniczej można w nim znaleźć sporo informacji na temat rozwoju społeczno-gospodarczego Hiszpanii, a także negatywnych zjawisk społecznych (np. 30-procentowego analfabetyzmu). Czytając ten rozdział, niechybnie odnosi się jednak wrażenie, że autorzy wręcz gloryfikują II Republikę oraz jej osiągnięcia na takich polach, jak chociażby oświata czy podniesienie poziomu życia obywateli.

Rozdział trzeci poświecony jest hiszpańskiej wojnie domowej. Zdecydowanie prorepublikańskie ujęcie problemowe tej części wynika m.in. z metodologii samej książki, gdyż wojna widziana jest z perspektywy republiki (o czym mówi sam tytuł rozdziału *República en Guerra* – Republika w wojnie). Omówione w nim zostały zarówno najważniejsze wydarzenia polityczno-militarne konfliktu, jak i cała ich „otoczka" społeczna. Dowiadujemy się o bombardowaniach miast, a także o burzliwych losach podzielonego Frontu Ludowego, które osiągnęły swoje apogeum w walkach na ulicach Barcelony.

Ostatni rozdział, złożony jedynie z dwóch podrozdziałów, poświecony został funkcjonowaniu Republiki na uchodźstwie. Znajdziemy tam informacje na temat najważniejszych polityków republikańskich, sprawujących symboliczną władzę nad narodem z odległego Paryża, aż po wybory czerwcowe w Hiszpanii z 1977 r., które znów przyniosły względną konwergencję lewicy i prawicy w Kortezach.

Niezwykle cennym uzupełnieniem pozycji jest zamieszczenie przez autorów licznych biogramów polityków zarówno tak znanych jak Francisco Largo Caballero, Jose Calvo Sotelo, Dolores Ibarruri Gomez „La Pasionaria" czy Manuel Anzaña Diaz, jak i mniej znanych polskiemu czytelnikowi, np. Enrique Lister Forjan, Valentin Gonzales

Gonzales „El Campesino" czy Federica Montseny Mane. Oprócz biogramów narrację przedzielają przeróżne tablice i fragmenty poświęcone osobnym zagadnieniom, takim jak lotnictwo republikańskie (s. 210), „wydarzenia majowe" 1937 r. (s. 194-195), czy partiom i ugrupowaniom politycznym (PCE, POUM, CEDA, CNT, PSOR, PRR etc.). Zamieszczone zostały również barwne symbole jednostek zbrojnych oraz ugrupowań, charakterystyczne właśnie dla wydania typu albumowego. Poruszanie się po dziejach II Republiki znacznie ułatwiają zamieszczane często mapy, prezentując m.in. geografię polityczną poszczególnych wyborów, jak i postępy wojsk rebelianckich w latach 1936-1939.

Co ciekawe, wiele wątków charakterystycznych dla wojny domowej jest w omawianej pozycji opisanych dość szczątkowo. Przykładowo na temat słynnego zbombardowania miasteczka Guernica możemy przeczytać, co następuje: „Odziały włoskie wspomagały atak […], podczas gdy lotnictwo frankistowskie, ciesząc się całkowitym panowaniem w powietrzu, wspierało […] postępy brygad nawarryjskich. W tym kontekście zaskutkowało to 26 kwietnia zbombardowaniem miejscowości Guernica przez Legion Kondor; horror jego zniszczenia stanowił preludium do strasznych bombardowań w okresie drugiej wojny światowej"[4] (s. 184). I tyle, żadnych wzmianek o szczegółach ataku, wielkości strat czy znaczeniu moralnym zaistniałego faktu. Z opisu ryciny zamieszczonej poniżej, a przedstawiającej słynny obraz Pabla Picassa, dowiadujemy się jedynie, że powstał on na zamówienie rządu republikańskiego w celu zaprezentowania podczas Międzynarodowej Wystawy w 1937 r. w Paryżu (s. 185)[5].

Mankamentem opracowania jest jego wątpliwy naukowo charakter. Chociaż baza faktograficzna zgromadzona w monografii jest pokaźna, to brak bezpośrednich odwołań do literatury w postaci przypisów, wpływa na zubożenie jej waloru akademickiego. Być może wynika to też z faktu, iż autorzy nie głoszą w zasadzie kontrowersyjnych tez czy poglądów, przez co niepotrzebne staje się odsyłanie czytelnika do innej literatury, chociażby w celu konfrontacji poglądów czy ocen. Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że wynika to z przyjęcia przez autorów takiej właśnie konwencji książki, popularnego albumu dla młodzieży i dorosłych, nieroszczącego sobie pretensji do dzieła naukowego. Tym sposobem jest to mankament o charakterze względnym, gdyż dla osób rozpoczynających dopiero swą przygodę intelektualną z międzywojenną Hiszpanią będzie to z pewnością zaletą omawianej monografii.

---

[4] Przeł. Radosław Domke.

[5] Dla porównania warto wspomnieć, że znany historyk wojny domowej Juan Eslava Galan w swojej *Niewygodnej historii hiszpańskiej wojny domowej* poświęca tragicznemu losowi Guernica osobny rozdział. Idem, *Niewygodna historia hiszpańskiej wojny domowej*, przeł. J. Wąsiński, J. Wołk-Łaniewski, Wrocław 2005.

Cennym dodatkiem do opracowania jest chronologia dziejów II Republiki oraz wybrana bibliografia (niestety licząca jedynie 13 pozycji książkowych), znajdujące się na końcu książki, a ułatwiające czytelnikowi poszukiwanie konkretnych faktów, czy też literatury przedmiotu.

Radosław Domke